

371.4

12-91

11 MAR 2010

71. 7
17-54

№ 12 ԴՈՒՍԱՅՑԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՁԵՂԵՐԱ-
ՏԻՎ ԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ № 12

Պրոլետարներ բոլոր երկրների, միացե՛ք!

ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ԱԶԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ
ԴՊՐՈՑԻ

ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԳԻՆՆ Է 2 Ր.

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ԿՈՄԻՍԱՐԻԱՏԻ
ՄՈՍԿՎԱ—1918

№ 12 ԴՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՖԵԴԵՐԱ-
ՏԻՎ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

370

2000-44

371-4
N-91

ԴՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՖԵԴԵՐԱ-
ՏԻՎ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

Պրոլետարներ բոլոր երկրների, միացե՛ք!

1004
15223

ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ԱԶԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ
ԴՊՐՈՑԻ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՀՐԱՏԱՐԱՎՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ԿՈՄԻՍԱՐԻԱՏԻ
ՄՈՍԿՎԱ — 1918

24 JUL 2013

49/01

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՖԵԴԵՐԱՏԻՎ ԽՈՐՀՐ-
ԴԱՑԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆ-
ՔԱՅԻՆ ԴՊՐՈՑԻ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

I. Միասնական Աշխատանքային Դպրոցի ընդհանուր կանոն-
ները

Յօդ. առաջին. Ժողովրդական Լուսաւորու-
թեան ներքոյ գտնուող Ռուսաստանի Սոցիալիստական
Ֆեդերատիվ Հանրապետութեան բոլոր դպրոցներին,
բարձրագոյն դպրոցների բացառութեամբ, «Միասնա-
կան Աշխատանքային Դպրոց» անունն է դրուում:

Ծանօթութիւն առաջին. Առանձին
դպրոցները դպրոցի տեղի, համարի և աստիճանի
ցուցմունքով, համառօտակի Խորհրդային Էն կոչ-
ւում. օր. Պետրոգրադի Նարվեան շրջանի առա-
ջին աստիճանի երրորդ խորհրդային դպրոց:

Ծանօթութիւն երկրորդ. Դպրոցների
բաժանումն ըստ սկսնական, բարձր սկսնական,
դպրոցների, գիմնազիոնների, ուսուցիչական դպրոց-
ների, արհեստաւորական, տեխնիկական, վանառա-
կանական դպրոցների և ստորին ու միջնակարգ
դպրոցների այլ տեսակների՝ վերանում է:

Ծանօթութիւն երրորդ. 1918 թ. հոկ-
տեմբերի մէկից բոլոր վարչութիւններին ենթար-
կուող դպրոցական հիմնարկութիւններն անցնում
են Ժողովրդական Լուսաւորութեան Կոմիտարի-
ատին («Собр. узак. и расп. Раб. и Кр.
Прав.» № 30, ст. 507.)

Մ Ո Ս Կ Ի Ա

Տպարան Եղր. Կ. և Ռ. ՄՈՒԿԱԴԵԱՆՆԵՐԻ

1918

Յօդ. երկրորդ. Միասնական դպրոցը երկու աստիճանի է բաժանուում՝ առաջինը 8-ից մինչև 13 տարեկան երեխաների համար (5 տարեկալ դասընթաց) և երկրորդը՝ 13-ից մինչև 17 տարեկանների համար (4 տարեկալ դասընթաց).

Մանօթութիւն առաջին. Միասնական դպրոցին միացնուում է մանկապարտէզ՝ 6-ից մինչև 8 տարեկան երեխաների համար:

Մանօթութիւն երկրորդ. Դպրոցական ինքնավարութեան օրգանները կարող են բնացնել մի տարով տարիքների նորմը՝ Ժողովրդական Գրութութեան նահանգային բաժանմունքի հաստատմամբ:

Մանօթութիւն երրորդ. Որոշւած նորմայից դուրս սովորողների դպրոցում մնալը, ալլև նորմալ տարիքներից անցնող երեխաների ընդունելութիւնը, թոյլատրուում է Դպրոցական Խորհրդի որոշմամբ:

Յօդւած երրորդ. Առաջին և երկրորդ աստիճանի ուսուցումը ձրի է:

Յօդւած չորրորդ. Դպրոցական տարիքի երեխաների համար առաջին և երկրորդ աստիճանի բոլոր երեխաների համար ուսուցումը պարտադիր է:

Մանօթութիւն. Այս բանը դործնականօրէն իրագործելու համար Ժողովրդական կրթութեան բաժանմունքները պէտք է անմիջապէս ձեռնարկեն մշակելու դպրոցական ցանցի յատակադիծը, դրի առնեն դպրոցական հասակի բոլոր երեխաներին 6-ից մինչև 17 տարեկանը, ալլև կազմեն դպրոցների շէնքի ու կահաւորման, անձնական

կազմի պահպանութեան, երեխաների սննդի, կօշկեղէնի, հագուստի և դասապիտոյքների նախահաշիւ: Պարտադիր ուսումն անմիջապէս մտցրուում է ամենուրեք, որտեղ դպրոցների քանակը բաւականութիւն է տալիս դպրոցական հասակ ունեցող ամբողջ ազգաբնակութեանն և որտեղ կան կրթութեան հանրամատչելիութեան նախապայմաններ: Այն անգրագէտ երեխաների համար, որոնք իրանց տարիքի շնորհիւ հանրապիպ դպրոցներն ընդունել չեն կարող, պէտք է կամ յատուկ դրադմունքներ կազմակերպեն Միասնական Դպրոցին կից, կամ՝ յատուկ արտադպրոցական դրադմունքներ:

Յօդւած հինգերորդ. Առաջին և երկրորդ աստիճանների դպրոցներում սղանների և աղչիկների խառն ուսուցումն է մտցրուում («Собрание узак. Р. и К. П.» № 38, ст. 499)

Յօդւած վեցերորդ. Որևէ կրօնական դաւանանք դասաւանդել դպրոցի պատերի մէջ և դաւանանքի ձէս կատարել դպրոցում՝ թոյլ չի տրուում: («Собран. узакон. Р. и К. П.» № 18, ст. 263).

Յօդւած եօթերորդ. Դասատուները կարգերի բաժանելն արգելուում է: Դպրոցական բոլոր աշխատաւորները վարձատրուում են ուսուցչական աշխատավարձի նորմայի մասին Ժող. Կոմիսսարների Խորհրդի հրատարակած դեկրետի առաջին կարգի աղիւսակի (ставки) համեմատ: (Собр. узаконен. и распор. Р. и К. П.» № 17, ст. 552).

Ծանօթութիւն առաջին. Ուսուցչական աշխատանքը դասադնով չէ վարձաարւում, այլ՝ ամսագնով:

Ծանօթութիւն երկրորդ. Դպրոցական աշխատաւորներից որեւէ պաշտօնէի աշխատանքը սահմանւած նորմայից դուրս վարձաարելը չի թույլատրւում:

Յօդւած ութերորդ. Բոլոր դպրոցական աշխատաւորները, այսինքն, դասատուները, դպրոցի բժիշկները և ֆիզիկական աշխատանքի ինստրուկտորները՝ ընտրւում են 27-ն փետրւարի 1918 թ. բոլոր մանկավարժական և վարչական-մանկավարժական պաշտօնների ընտրելիութեան մասին եղած որոշման և Ժողովրդական Լուսաւորութեան Կոմիսարիատի ինստրուկցիաների համաձայն:

Ծանօթութիւն առաջին. Դպրոցական աշխատաւորների փոխանորդներն աշխատում են դպրոցում Ժողովրդական Կրթութեան Բաժանմունքների թույլտւութեամբ և իրանց պարտականութիւնների կատարման ժամանակ օգտւում են դպրոցական աշխատաւորների բոլոր իրաւունքներով:

Ծանօթութիւն երկրորդ. Այն դէպքում, երբ դպրոցի անտեսական կարիքները զբոսական կոլլեկտիվի ուժերով հնարաւոր չէ բաւարարել, թույլ է տրւում վարձով աւելնիկական ծառայողներ հրաւիրել, որոնք դպրոցական-կրթական դործին չեն մասնակցում, բայց կարող են անտեսական խնդիրների ըննութեան հրաւիրւել:

Ծանօթութիւն երրորդ. Դպրոցական աշխատաւորների մասնակցութիւնն ուրիշ դպրոց-

ների աշխատանքներին՝ թույլ է տրւում Ժողովրդական Կրթութեան տեղական համապատասխան Բաժանմունքների կարգադրութեամբ:

Յօդւած իններորդ. Ժողովրդական Լուսաւորութեան Կոմիսարիատին և Ժողովրդական Կրթութեան Բաժանմունքներին կից ինստրուկտորների պաշտօն է հիմնւում: Ինստրուկտորների վրայ պարտականութիւն է ընկնում՝ պարբերաբար այցելել դպրոցները Ժողովրդական Կրթութեան համապատասխան Բաժանմունքների հետ կենդանի կապ պահպանելու և դասատուներին իրենց դպրոցական աշխատանքի մէջ օգնութիւն ցույց տալու համար:

Յօդւած տասներորդ. Իւրաքանչիւր դպրոցական աշխատաւորի վրայ 25 սովորողից աւել չպիտի ընկնի. այսպիսով դպրոցական աշխատաւորների ընդհանուր քանակն իւրաքանչիւր դպրոցում պէտք է որոշել՝ հիմք ընդունելով այդ նորման:

Ծանօթութիւն. Յոյց տւած նորմերից կարելի է շեղւել Ժողովրդական Կրթութեան Բաժանմունքի որոշման համաձայն:

Յօդւած տասնևմէկերորդ. Ներկայ կանոնադրութիւնն (յօդ. 1—12) ոյժ ունի նաև մասնաւոր նախաձեռնութեամբ հիմնւող դպրոցների համար: Վերջիններիս կարող է պետական օժանդակութիւն ցույց տրւել՝ նրանց արժէքը Ժողովրդական Կրթութեան Տեղական Բաժանմունքներին ընդունելու պայմանով:

II. Դպրոցական աշխատանքի հիմնական սկզբունքները

Յօդված տասներկուերորդ. Դպրոցական կեանքի հիմքն արտադրական աշխատանքն է կազմելու, բայց ոչ որպէս երեխաներին խնամելու վրայ եղած ծախսերը ծածկելու միջոց և ոչ միայն որպէս դասաւանդութեան եղանակ, այլ հէնց որպէս հասարակականօրէն անհրաժեշտ արտադրական աշխատանք: Նա պէտք է սերտօրէն, օրգանապէս կապւած լինի շրջապատի ամբողջ կեանքը գիտութեան միջոցով լուսաբանող ուսուցման հետ: Շարունակ բարդանալով և ելնելով երեխաների կեանքը շրջապատող անմիջական պայմանների սահմաններից, արտադրական աշխատանքը պէտք է ծանօթացնի երեխաներին արտադրութեան ամենաբարդմաստեակ ծներին՝ մինչ ամենաբարձր ծները:

Ծանօթութիւն առաջին. Աշխատանքային սկզբունքը մանկավարժական գործի միջոց կրտսնայ այն դէպքում, եթէ դպրոցում աշխատանքն ստեղծագործական հանգրիւն ազդիւր դառնայ, ազատի սովորողի անձնաւորութեան վրայ գործող բոլոր թիւնից և այս բոլորի հետի միասին՝ պրոնաչափ և սոցիալօրէն կազմակերպւած լինի: Այս վերջին իմաստով դպրոցը դպրոցական կոմմունա է, որ իւր աշխատանքային պրոցեսներով սերտօրէն և օրգանապէս կապւած է շրջապատող կեանքի հետ:

Ծանօթութիւն երկրորդ. Դիսցիպլինայի հին ծեր, որ կաշկանդում էր դպրոցի ամբողջ կեանքը, մանկական անձնաւորութեան ազատ

զարգացումը, աշխատանքի դպրոցում չի կարող տեղ ունենալ: Բայց աշխատանքային պրոցեսներն իրանք երեխաների մէջ դաստիարակելու են այն ներքին դիսցիպլինան, առանց որի բանական կերպով կազմակերպւած կոլլեկտիվ աշխատանք երեւակայել չի կարելի: Երեխաները կենդանի մասնակցութիւն ունին դպրոցական կեանքի բոլոր աշխատանքային պրոցեսներում, որտեղ աշխատանքի բաժանման սկզբունքից հետեող կազմակերպչական մոմենտները դաստիարակչական տեսակէտից շատ էական դեր պիտի խաղան: Սովորողներն ընդ սմին կսովորեն զնահատել մարդկային եռանդի աշխատանքային պլանաչափ մասման եղանակներն և կդաստիարակեն իրանց մէջ պատասխանատւութեան զգացում թէ՛ աշխատանքի այն մասի վերաբերմամբ, որ բաժին է բնկնում բանւորական կոլլեկտիվից իւրաքանչիւրին և թէ՛ այն յաջողութեան նկատմամբ, որ ունենում է բոլոր աշխատանքն ամբողջովին: Կարճ ասած՝ կոլլեկտիվ արտադրական աշխատանքն և դպրոցական կեանքի ամբողջ կազմակերպութիւնը պէտք է ապագայ սոցիալիստական հանրապետութեան համար քաղաքացիներ դաստիարակեն:

Յօդված տասներկուերորդ. Աշխատանքային դպրոցում ուսուցումը զոյգ աստիճանների վրայ հանրակրթական պոլիտեխնիկական բնոյթ ունի, և ընդ սմին ֆիզիկական և էսթետիկական կրթութեանը կարեւոր տեղ է յատկացւում:

Ծանօթութիւն առաջին. Ինստրուկցիաներն, օրինակելի ծրագիրները և բացատրական նկատողութիւններն առանձին պիտի հրատարակեն:

Ծանօթութիւն երկրորդ. Թէ առաջին և թէ երկրորդ աստիճանի դպրոցական ծրագիրն առանձնապէս ճիշտութիւն պէտք է ունենայ տեղական պայմաններին յարմարելու համար: Բայց սովորողների առանձին խմբերի համար հնարաւոր է համարուած ծրագրի մէջ այս կամ այն առանձին-առանձին առարկան մտցնել՝ դասընթացի ամբողջութիւնն ի նկատ առնելու պայմանով:

III. Դպրոցական աշխատանքի կարգն ու պայմանները

Յօդւած տասնևչորսերորդ. Դպրոցական աշխատանքներն ուսման տարւայ ընթացքում երեք շրջանի են բաժանուած. 1) Սովորական դպրոցական դրաղմունքներ՝ մօտաւորապէս սեպտեմբերի 1-ից մինչև յունիսի 1-ը, 2) Դպրոցական դրաղմունքներ բաց երկրի տակ, մօտաւորապէս յունիսի 1-ից մինչև յուլիսի 1-ը. հրապարակներ, ամառային դպրութներ, էկսկուրսիաներ երեխաներին ընդթեւանը և կենսին ծանօթացնելու համար, 3) Լիակատար արժակուրդ, մօտաւորապէս յուլիսի 1-ից մինչև սեպտեմբերի 1-ը: Դեկտեմբերի 23-ից մինչև յունւարի 7-ը և փետրւարի 1-ից մինչև 14-ը դպրոցում տօնուում են Բանուրա-Գիւղացիական Կառավարութեան սահմանած տօները:

Ծանօթութիւն. Ժողով. Կրթ. Նահանգային Բաժանմունքներին իրաւունք է տրուած թէ կրնաանել լիակատար արժակուրդի ժամանակամիջոցը, և թէ փոփոխելու աշխատանքների դասաւորութիւնը, ամբողջ տարւայ համար:

Յօդւած տասնևհինգերորդ. Դպրոցը բաց է սովորողների համար շաբաթուայ եօթ օրւայ ընթացքում:

Ծանօթութիւն առաջին. Ուսման օրերի ամբողջ թւից շաբաթական երկու օր, սակայն ոչ-շաբորդարար, պէտք է առանձնացնեն: Օրերից մէկը միանդամայն ազատ պէտք է լինի սովորական դրաղմունքներից, և պէտք է օգտագործւի ընթերցումի, էքսկուրսիայի, ներկայացման և երեխաների ուրիշ ինքնուրոյն դրաղմունքների համար. այդ նպատակների համար նոր մանկավարժական ուժեր են հրաւիրուած: Միւս օրը կիսաշխատանքային օր է՝ սովորական մանկավարժական կազմով և օգտագործուած է ակնբային և լսողութեան դրաղմունքների, ռեփերտանների, էքսկուրսիաների և աշակերտական ժողովների համար:

Ծանօթութիւն երկրորդ. Իւրաքանչիւր դպրոցական աշխատուոր շաբաթուայ ընթացքում մի ազատ օր ունի:

Յօդւած տասնևվեցերորդ. Ինչ ճիշդապէս դպրոցական դրաղմունքներ էլ լինեն՝ զրանք առաջին աստիճանի վրայ առաջին երեք տարւայ ընթացքում աւել չպէտք է լինեն 4 ժամից, միւս տարիների ընթացքում՝ 5 ժամից, իսկ երկրորդ աստիճանի վրայ՝ 6 ժամից:

Յօդւած տասնևթերորդ. Պարտադիր տնային դասեր և աշխատանքներ՝ սույն թոյլ չի տրուած:

Յօդւած տասնութերորդ. Դպրոցում ոչ մի պատիժ թոյլ չի տրուած:

Յօդւած առանձնեւորդ. Բոլոր քննութիւնները՝ բնութենական, փոխադրութեան և աւարտաման—վերացւում են:

Յօդւած քսաներորդ. Դասարանական զբաղմունքներն ըստ կարելւոյն փոխարինւում են խմբակեանքով համապատասխան աշխատանքի համար սովորողի պատրաստութեան աստիճանի համաձայն:

Ծանօթութիւն. Տարիքին համապատասխանող բարձր խումբ փոխադրւելը թոյլ է տրւում միայն դպրոցական բժշկի եզրակացութիւնը լսելուց յետոյ:

Յօդւած քսանմէկերորդ. Բոլոր տիպերի բոլոր դպրոցները մտցրւում են պարտադիր տաք նախաճաշիկներ՝ համապատասխան տարիքի երեխաներին հասնող առողջապահիկ բաժինների չափով:

Յօդւած քսան երկրորդ. Թէ՛ առաջին և թէ՛ երկրորդ աստիճանի բոլոր դպրոցները պէտք է բժշկիկների կանոնաւոր հսկողութեան աակ զրտնեն:

Յօդւած քսան երրորդ. Երեխային դպրոց բնդունելուց անհրաժեշտ է բժշկական մանրազնին քննութիւն՝ նրա ֆիզիկական և հոգեկան առողջութիւնը որոշելու համար:

Յօդւած քսան չորրորդ. Ազատ տեղերի (վականսիայի) պակասութեան դէպքում Միասնական Դպրոցում սովորողների տեղաւորման կարգը Ժողովրդական Կրթութեան համապատասխան Բաժանմունքն է սահմանում:

Յօդւած քսան եօթներորդ. Իւրաքանչիւր դպրոցի պէտք է դպրոցական շէնքերից ազատ հողամաս յատկացնել՝ գիւղօրայքում ոչ-պակաս մի դեռնատինից, իսկ քաղաքում հնար եղածին չափ, սակայն ոչ-պակաս 500 քառ. սաժենից:

Ծանօթութիւն. Նոր բացւող դպրոցներին յատկացրւելիք հողամասը պէտք է մօտենայ գիւղական հողամասերի նորմային:

IV. Միասնական Աշխատանքային Դպրոցի Ինքնավարութեան հիմնական սկզբունքները

Յօդւած քսան վեցերորդ. Դպրոցական Կոլլեկտիվը (համայնքը) բաղկանում է դպրոցի բոլոր սովորողներից և բոլոր դպրոցական աշխատաւորներից:

Յօդւած քսան եօթերորդ. Դպրոցական ինքնավարութեան պատասխանատու օրգանը Դպրոցական Խորհուրդն է, որ բաղկանում է ա) բոլոր դպրոցական աշխատաւորներից, բ) դպրոցական ռաւոնի աշխատաւոր բնակչութեան ներկայացուցիչներից, որոնց քանակը դպրոցական աշխատաւորների $\frac{1}{4}$ -ն են կազմում. գ) նոյն յարաբերութեամբ՝ նաև 12 տարեկանից սկսած բարձր դասարաններում սովորողների ներկայացուցիչներից. դ) Ժողովրդական Կրթութեան Բաժանմունքի մի ներկայացուցիչից:

Յօդւած քսան եօթերորդ. Դպրոցական Կոլլեկտիվի ներքին կեանքի կարգաւորողը՝ Ժողովր-

դական Լուսաւորութեան Կենտրոնական, տեղական օրդանների, Դպրոցական Խորհրդի որոշումների շրջանակներում՝ Դպրոցական Կոլլեկտիվի ընդհանուր և խմբական ժողովներն են:

Յօդւած քսաներորդ. Դպրոցական Խորհրդի գործադիր մարմինը Պրեզիդիումն (նախագահութիւնն) է, որ միացնում է Դպրոցական Խորհրդի և Դպրոցական Կոլլեկտիվի կազմակերպած Դպրոցական Կոմիտեաների (Յանձնաժողովների) աշխատանքը:

Յօդւած երեսներորդ. Դպրոցական կեանքի բոլոր խնդիրների վերաբերմամբ Դպրոցական Խորհրդի ընդունած որոշումները չսկսւմ են խախտել Միասնական Դպրոցի ընդհանուր սկզբունքներն ու Ժողովրդական Կրթութեան Բաժանմունքի որոշումները և կարող են բողոքի նիւթ դառնալ Բաժանմունքի ներկայացուցչի համար:

Օւնթութիւն. Բողոքը չի խանգարում Խորհրդի որոշման ընթացքը, սակայն խնդիրը մրտցւում է Ժողովրդական Կրթութեան Բաժանմունքն ի քննութիւն:

Յօդւած երեսունևմէկերորդ. Դպրոցական Խորհուրդն իրաւասու է քննել և վճռել հեռակալ խնդիրները:

ա) սովորողների դասաւորութիւնն ըստ խմբերի և նրանց աւարտման հարցը:

բ) առաջադրութիւն Ժողովրդական Կրթութեան Բաժանմունքին սովորողներին դպրոցական զբաղմունքներից ազատելու մասին:

գ) Ժողովրդական Լուսաւորութեան Ժողովրդական Կոմիտեայի և Ժողովրդական Կրթութեան Բաժանմունքի ղեկավարների սանձառնելում՝ դպրոցական խմբերի զբաղմանց պլանների և ծրագիրների հաստատումն:

դ) դպրոցի կրթական, արտադրական և տնտեսական աշխատանքների պլանի և կարգի հաստատումն:

ե) դպրոցական կոլլեկտիվի մանկավարժական և վարչական-տնտեսական ծախքերի, տարեկան ծախքերի և հաշիւների կազմելը:

է) դպրոցական կոմունայի կեանքի ներքին կառուցւածքին վերաբերող դպրոցական ինստրուկցիայի նախագծի քննութիւնն ու հաստատումն:

Յօդւած երեսունևերկուերորդ. Դպրոցական Կոմունայի ներքին կեանքը հիմնւում է լիակատար ազատութեան սկզբունքով: Կրթական և դաստիարակչական նպատակներ հետապնդող խմբերն ու շրջաններն ազատ անդամակցութեամբ միանում են Դպրոցական Կոլլեկտիվի մէջ, օրինակ՝ դասատուների միութիւն, երիտասարդների միութիւն և այլն:

V. Դպրոցների վերակազմութեան ծրագրի կենսագործութեան միջոցները

Մասնանշած ծրագրի կենսագործութեան համար ենթադրւում է եռգոտեան և չորեքդասեան նախակրթութեան դպրոցները (начальные школы)

առաջին աստիճանի հինգամեայ դպրոցների վերածել. այդ նպատակով ուսման տարւայ սկզբից բոլոր նախակրթական դպրոցներին պէտք է ուսուցման լրացուցիչ տարի աւելացնել: Աւագ հասակաւորների լրացուցիչ խումբն ընդունւում են այն երեխաները, որոնք — այս տարի աւարտել են նախակրթական դպրոցները: Հինգամեայ դասընթաց ունեցող այսպէս կոչւած երկրորդական դպրոցներն իրենց ամբողջ կազմով առաջին աստիճանի դպրոցների շարքն են դասւոյնում:

Բոլոր միջնակարգ դպրոցները, այլև այլ դպրոցները, որ դրանց տիպին են մօտենում, լինեն նրանք պետական, հասարակական թէ մասնաւոր, բաժանւում են արական գիմնադիւանների բաժանման օրինակով: առաջին երեք զուգընթաց դասարանները նախապատրաստականներով հանդերձ առաջին աստիճանի ինքնուրոյն դպրոց են դառնում և վերակազմւում այդ աստիճանի դպրոցներին մատնանշւած ընդհանուր հիմքերով: Ներկայ տարւում դրանց աւելանում է ուսուցման առաջին և եթէ հարկ լինի, նաև երկրորդ տարին (մինչ 5 ամեայ կազմի լրանալը):

4-րդ, 5-րդ, 6-րդ և 7-րդ դասարանները կազմւում են երկրորդ կարգի դպրոց. 8-րդ դասարանը վերանում է:

Բարձր նախակրթական դպրոցները և այն դպրոցները, որոնց տիպը մօտենում է դրանց — օր. առևտրական (торговые) դպրոցները, — վերակազմւում են որպէս երկրորդ աստիճանի

դպրոցներ. այդ նպատակով այդ դպրոցներից հեռացնւում է ուսուցման առաջին տարին, և յաւելւում է աւագ հասակաւորների խումբը նրանց համար, որ այս տարի են աւարտել այդ դպրոցները:

Նախկին նախակրթական և միջնակարգ դպրոցների վերակազմութեան ներկայ ծրագիրն օրինակելի է համարւում և կարող է փոփոխութեան ենթարկւել ժողովրդական Կրթութեան համապատասխան Բաժանմունքների որոշմամբ:

Գ. Կ. Գ. Կ. Նախագահ՝ Ե. Սվեյդլով

Լուսաւոր. Ժող. Կոմ. Փոխանորդ՝ Մ. Պոկրովսկի
Գ. Կ. Գ. Կ. Քարտուղար՝ Ա. Ենուկիձէ

ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՑԻՆ ԴՊՐՈՑԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ
ՍԿՋՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

(Լուսաւորութեան Պետական Կոմիսսայի կողմից)

Սկսւում է ուսման նոր տարին: Դպրոցական կեանքի փոքր ինչ նորմալ պայմաններում, որպէս արձագանգ հոկտեմբերեան մեծ չեզափոխութեան, նրանում արմատական և պտղաւէտ ռեֆորմ պէտք էր սպասել, ռեֆորմ, որ իր համապարփակ ծաւալով ուսուցման, գէթ սրա հիմնական սկզբունքների տեսակէտից, առաջին տեղը պիտի տար քաղաքակիրթ աշխարհում:

Բայց ի հարկէ, նոյնիսկ այդ միանգամայն նորմալ պայմաններում, դպրոցը չի կարող վերածնել իսկոյն և եթէ, և առաջին շրջանում իրականութիւնը

7004
75223

պէտք էր քիչ թէ շատ նկատելի կերպով չեա ծնոր
նախագծած ծրագիրներէն:

Այժմ մենք իրաւունք ունինք միայն մասնակի
ռեֆորմներ Վրաց յոյս դնելու, որովհետեւ մենք ո՛չ
միայն արգելքի կ'անդիպենք քանակի և կահաւորու-
թեան տեսակէտից բաւարար դպրոց չունենալու և
ուսուցիչների անպատրաստի լինելու հետեանքով, այլև
մշակւած ծրագիր չունենալու պատճառով շնորհիւ
սաբոտաժի, կենտրոնական վարչութեան և ամբողջ
դպրոցական ապաւարտի փլուզումի, որից մենք մի-
այն վերջին ժամանակներս ենք դուրս գալ սկսում:

Ուսուցչութեան մի մասի վերաբերմունքը դէպի
Կոմիսսարիատը, չնայած վերջինիս պատրաստականու-
թեան մասին եղած ապացոյցների՝ տրամադրելու իր
բոլոր ուժերը մեր բաղձաչարչար դպրոցն իսկական
ժողովրդական դպրոց դարձնելու գործին, քաղաքա-
կան նկատառումներով շարունակում է թշնամական
լինել: Այս հանգամանքը, ի հարկէ, մեծապէս վնա-
սում է դպրոցական բարդ և նուրբ ռեֆորմին, որ-
տեղ այնքան անհրաժեշտ կարող էր լինել դպրոցա-
կան բոլոր տարրերի անկեղծ և եռանդուն մասնակ-
ցութիւնը:

Բայց, եթէ դպրոցի իրական ռեֆորմն անհրա-
ժեշտաբար մասնակի բնոյթ է կրելու, մի հան-
գամանք, որ չի արդելում նրան, ինչպէս հրատարակ-
ւած դեկրետներն են ցոյց տալիս, մինչպէս եղած
բոլոր ռեֆորմներից ամենաարմատականը լինելու,
Կոմիսսարիատն աւելի ևս անհրաժեշտ է համարում

որոշելու այն նպատակները, որոնց նա ձգտում է,
և իրագործման սպասող առանձին ռեֆորմների շար-
քը թւելով, անմիջապէս նկարելու այն դպրոցի պատ-
կերը, որին մենք ձգտում ենք և որը միայն
կարող ենք մենք նորմալը համարել վերանորոգւած
Ռուսաստանում:

Հոկտեմբերեան չեղափոխութիւնից յետոյ, ակնե-
րեւ է, որ դպրոցական ռեֆորմը գիտութեան,
կրթութեան ձգտող մասսաների վարած պայ-
քարի կնիքն է կրելու: Լուսաւորութեան Կոմիսսա-
րիատը պարտաւոր է փշրել դասակարգային արտօ-
նութիւնները նաև այս, թերեւ ամենակարեւոր, բնա-
գաւառում: Ընդ սմին խնդիրը եղած դպրոցը հանրա-
մատչելի դարձնելուն չի վերաբերում, որովհետեւ աշ-
խատաւոր մասսաներին հարկաւոր չէ դպրոցն այն
վիճակով, որին նրան նախընթաց ռեֆիմն է հասցրել.
խնդիրը ժողովրդական դպրոցի ողով ձեռնար-
կած արմատական վերակազմութեանն է վերա-
բերում:

Նախկին դպրոցում նրա ստորին տեսակները ծայր
աստիճանի աչքաթող էին արւում կամ աչքի էին ընկնում
արհեստական ճանապարհով վերագրւած վնասակար
գծերով, քանի որ այդ դպրոցները «հասարակ ժողո-
վրդի» համար էին: Նրանց վերաբերմամբ պարզ ան-
տարբերութիւն չէր ցուցադրւում, այլ ուղղակի ան-
բարեացակամութիւն և, վերջապէս, ձգտումն՝ որքան
հնար է ժողովրդական գիտակցութիւնը թունաւոր-
ման գործիք դարձնելու նրանց, հաւատարիմ հպա-

տակութեան զգուշի գործիք: Բարձր աստիճանների վրայ դպրոցը բարձր դասակարգերի դպրոց չէ միայն, ինչպէս օրինակ Սնդիխայում, նա միաժամանակ նաեւ դպրոց-վարժարան է, որ խոնարհ ստրուկների համար ոչ-պակաս հաւատարիմ և հպատակ վերահսկիչներ է դաստիարակում:

Նոր դպրոցը ոչ միայն ծրի է լինելու բոլոր աստիճանների վրայ, ոչ միայն հանրամատչելի և, ըստ կարելոյն մօտիկ ապագայում, պարտադիր է լինելու, որպէս զի նա հաստատ հիմքերի վերայ ամրանալ կարողանայ. նա պէտք է նաեւ միասնական և աշխատանքային լինի:

Ի՞նչ է նշանակում, թէ դպրոցը պէտք է միասնական լինի: Այդ նշանակում է, թէ նորմալ դպրոցների ամբողջ սիստեմը՝ մանկապարտէզից մինչև համալսարան՝ դառնում է մի դպրոց, մի անընդմիջական սանդուղք: Այդ նշանակում է, թէ բոլոր մանուկները պէտք է մտնեն մի և նոյն տիպի դպրոց և միակերպ սկսեն իրանց կրթութիւնը, որ նրանք բոլորն իրաւունք ունին սանդուղքով գնալու մինչև նրա ամենաբարձր աստիճանները:

Գուցէ պետութիւնն ուղղակի ֆիզիկական կարողութիւնն չունենայ յաղթահարելու այդ նպատակը՝ որպէս զի բոլոր ուսուցիչներին այժմ իսկ երաշխիք տալ ապագայում համալսարան մտնելու համար, բայց չամենայն դէպս դպրոցի մի աստիճանից միւսին անցնելը պէտք է ապահովւած լինի ամենից առաջ ամենից տաղանդաւորներին, ընդամենն առաւելու-

թիւն է տրոււմ պրոֆեսորների և աղքատ գիւղացիների երեխաներին:

Սակայն միասնական դպրոց ասելով անպատճառ միատիպ դպրոց չի հասկացւում:

Կենտրոնական Կոմիսսարիատը սահմանելով մի քանի պայմաններ, որոնց իրադրոժումը բացարձակօրէն պարտադիր է համարւում, միաժամանակ ինքնազորութեան ընդարձակ ասպարէզ կապ Խորհրդներին կից կազմակերպւած Ժողովրդական Կրթութեան Բաժանմունքներին, որ իրանց հերթին, ի հարկէ չեն ճնշելու մանկավարժական խորհրդների դաստիարակիչ ստեղծագործութիւնն այնտեղ, որտեղ դա դպրոցի դեմոկրատացման գէժ մղող պայքարի գծով չի գնաց:

Մասնաւոր նախաձեռնութեանն ևս բաւականաչափ ընդարձակ ասպարէզ կյատկացրելի:

Բոլոր խմբաւորումների համար մինիմալ ծրագիրը Լուստւորութեան Ժողովրդական Կոմիսսարն է սահմանում:

Բայց, մի կողմ թողնելով այն, որ մի քանի ուղիներով որոնումներ անելը ուսուցիչ դպրոցի առջև այդպիսով փակւած չի լինելու, դպրոցն ինքը բոլոր աստիճանների վրայ չի կարող հորիզոնական գծով միասնական լինել, ինչպէս նա միասնական է լինելու ուղղահայեաց գծով:

Պետութիւնը մասնագէտների կարիք ունի: Արթուրի հասած երեխաներն իրանք ավներև տարբերող հակումներ և շնորհներ ունին: Մանկավար-

ժութիւնը՝ որպէս ալիւսին՝ կողմնակից է գիտելիք-
ների շրջանը հետզհետէ սեղմելուն, ուշադրութիւնը
յատկապէս ընտրած առարկաների վրայ սեւեռելուն,
որովհետեւ կըթւած մարդու իդէալից հասարակապէս
հեռու է և՛ այն մասնագէտը, որին իր մասնագի-
տութիւնից դուրս խորթ է բոլոր մարդկայինը, և՛
այն ծանծաղամիտը, որ փոքր ի շատէ գիտէ ամեն
ինչ և ոչինչ՝ մինչև վերջը:

Ուստի և որոշ հասակից՝ 14 տարեկանից սկսած
գլխաւոր թող է տրուում մի քանի ուղիների կամ խմբա-
ւորումների բաժանել, միայն այնպէս, որ մի շարք
հիմնական առարկաներ շարունակում են միացնել
բոլոր աշակերտներին, և դասաւանդումն իւրաքանչիւր
առանձին խմբաւորման մէջ ալիւ բաժանումից յետոյ
միայն աւելի պայծառօրէն է ներկում այս կամ
այն առանձնայատուկ գոյնով: Այդ խմբաւորումները
ոչ մի դէպքում ինքնամփոփ բնոյթ (замкнутый
характер) չպէտք է կրեն:

Բացի այդ՝ նոր գլխաւոր, ինչպէս ալիւ մատնա-
նշած է ստորեւ, զգալապէս փոխում է իր դիմա-
գծերը նախած տեղական պայմաններին, այդու չփո-
խելով բնաւ իր ընդհանուր ոգին:

Նոր գլխաւոր պէտք է աշխատանքային լինի:

Խորհրդային պետութեան գլխաւորի համար, որ
կապիտալիստական ռեժիմի սոցիալիստականի փոխան-
ցման պրոցեսն է վերապրում, դա աւելի կարեւոր
է, քան կապիտալիստական առաջաւոր երկրների
գլխաւորի համար, և չնայած գրան, այդ երկրնե-

րում իսկ այդ անհրաժեշտութիւնը գիտակցւած է
և մի որոշ չափով՝ իրագործւած:

Աշխատանքի մուծման պահանջը, որպէս դասա-
ւանդութեան հիմքը, սկիզբ է առնում երկու բոլո-
րովին տարրեր հիմքերից:

Առաջին հիմքը հոգեբանութիւնն է, որ ուսու-
ցանում է, թէ (զգացողութիւնների) իսկական իւրա-
ցումը (восприятие) միայն դործօն իւրացումն է:
Մանուկը ծարաւի է շարժման, նրան պահել են ան-
շարժութեան մէջ: Նա չափազանց զիւրին կերպով
իւրացնում է գիտելիքները, երբ դրանք հաղորդւում
են նրան խաղի կամ աշխատանքի ուրախ, դործօն
եղանակով. խաղը և աշխատանքը հմուտ վերաբեր-
մունքի պայմանով զուգորդում են միմեանց՝ մինչդեռ
մանկանը սովորեցնում են լսողութեամբ և զրքի
վրայ: Մանուկը միշտ հպարտանում է իւրաքանչիւր
գործնական իւրացումով (приобретение), իսկ նրան
միշտ հեռու են պահել դրանից:

Այս տեսակէտից աշխատանքային սկզբունքը
վերածւում է դործօն, շարժուն, ստեղծագործական
աշխարհաճանաչութեան: Փրեկէլի հասկացողութեամբ
մանկապարտէզը աշխատանքային սկզբունքի առաջին
սխառեմատիկ կիրառումն է, և մենք պէտք է այդ
սկզբունքին դասաւանդութեան համապատասխանող
դասաւանդութեան պահանջ դնենք նաև գլխաւորական
յաջորդ պատիճանների վրայ, ի հարկէ, համակերպե-
լով բարձր տարիքներին և գիտելիքների համեմատա-
բար աւելի լայն շրջանին:

Ժամանակակից առաջուոր դպրոցի ղեկի աշխատանքն ունեցած ձգտման մի ուրիշ աղբյուրն անմիջական ցանկութիւնն է՝ ծանօթացնելու աշակերտներին այն բանին, ինչ ամենից շատ է հարկաւորւելու նրանց կեանքում, այն բանին, ինչ ներկայումս փրական դեր է խաղում կեանքում՝ երկրագործական և արդիւնաբերական աշխատանքին, այդ աշխատանքի բոլոր բազմաառեւտականութիւններով:

Պէտք է ի նկատի ունենալ սակայն, որ եթէ մենք հակառակ չենք բարձր տարիքաւորների տեխնիկական մասնագիտական կրթութեանը, մենք եռանդուն կերպով բողոքում ենք աշխատանքային կրթութեան շրջանի իւրաքանչիւր մասնաւոր սեղմումի դէմ, երբ այդ տեղի ունի միասնական դպրոցի ստորին աստիճանների վրայ, այսինքն առնւադր մինչ 14 տարեկանը:

Առաջին աստիճանի վրայ դասաւանդութիւնը հիմնւում է քիչ թէ շատ արհեստաւորական բնոյթ ունեցող պրոցեսների վրայ՝ համաձայն երեխաների թոյլ ուժերի և նրանց այդ տարիքի համար բնական հակումների: Երկրորդ աստիճանի վրայ առաջին տեղը յատկացւում է արդիւնաբերական և երկրագործական աշխատանքին՝ սրա ժամանակակից մեքենայական ձևերով: Բայց ընդհանրապէս աշխատանքային դպրոցի նպատակն այս կամ այն արհեստին վարժեցնելը (дрессировка) չէ, այլ պոլիտեխնիկական կրթութիւնը, որ երեխաներին գործնապէս ծանօթացնում է աշխատանքի բոլոր կարեւորագոյն ձևերի մե-

թողներին, մասամբ ուսումնարանական արհեստանոցում կամ դպրոցական ֆերմայում, մասամբ ֆաբրիկում, գործարանում և այլն:

Այսպիսով, մի կողմից մանուկը պէտք է ընտելանայ բոլոր իրերին, զբօսնելով, ժողովածուներ կազմելով, նկարելով, լուսանկարելով, կաղապարելով, ձեփելով, կարդոնէիրեր սօսնծելով, բոյսեր և կենդանիներ դիտելով, նրանց բուսցնելով ու նրանց մասին հոգ տանելով: Լեզու, մաթեմատիկա, պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, ֆիզիկա և քիմիա, բուսաբանութիւն և կենդանաբանութիւն, դասաւանդութեան բոլոր այս առարկաները ո՛չ միայն հնարաւորութիւն են տալիս ուսուցման ստեղծագործական մեթոդին, այլև պահանջում են այդ:

Միւս կողմից, իդէալին մօտենալով, դպրոցը պէտք է սովորեցնի աշակերտներին աշխատանքի գըլխաւոր վարժութիւնները՝ հետեւեալ բնագաւառներում՝ ատաղձագործութիւն և հիւսնութիւն, փայտի քանդակումն, մետաղի կաղապարումն, կռումն, ծուլումն և խառատումն, մետաղների հալելն ու միացնելը, շրդեղելը, զալլիկոնելը, կաշեգործութիւն, տպագրութիւն և այլն: Գիւղում, հասկանալի է, զիւղատնտեսութեան այնքան բազմաառեւտ գործն է, որի շուրջը կենտրոնանում է ամբողջ դասաւանդութիւնը:

Կարելի է չափսոսալ աշխատանքի վրայ առատօքէն գործադրած ժամերը: Իրան շաբթական տասը ժամ յատկացնելով՝ ամերիկացիները միաժամանակ

համոզել են, որ երեխաները ոչ միայն չեն ձեռն-
ցել ուրիշ առարկաներից, այլև օգուտ են քաղել. այն-
պէս որ, ամերիկական մանկավարժների վկայութեամբ,
ուրիշ առարկաներից դատ, աշխատանքի ներմուծումը
ժամանակ է տնտեսում:

Միևս կողմից աշխատանքի ներմուծումը բարե-
րար ներդրութիւն է ունենում աշակերտների հո-
գեկան զարգացման վրայ, ուժգնօրէն նրանց ուշա-
դրութիւնն է զարգացնում, ճշտապահութիւնը,
հնարաղիտութիւնը և այլն. մեծքերի տեխնիկական
վարժեցումը ինքնաբերաբար զարգացնում է զլսի
ուղեղի մի քանի կարևորագոյն կենտրոնները:

Պոլիտեխնիկօրէն զարգացած 14 տարեկան երե-
խան, հասկանալի է, որ հնարաւորութիւն կունենայ
մեծ արագութեամբ իւրացնելու իր ցանկացած մաս-
նագիտութիւնը:

Տեսնենք թէ նիւթի իւրացման տեսակէտից ինչ-
պէս է առաջ գնում դասաւանդութիւնն այն դպրո-
ցում, որտեղ աշխատանքը գերակշռող գեր է խա-
ղում:

Դասաւանդութեան առանձին առարկաների մէջ
եղած սահմանները, ի հարկէ, միանգամայն ի մի են
ծուլում տարրական դպրոցում, որպիսին մանկա-
պարտէզն է ուսման վերջին տարիներում: Այստեղ
զրեթէ բոլոր զբաղմունքները մի մեծ, չդատւած առար-
կայի են վերածուած՝ մանկան աշխատանքային
ժանօթութեանը նրան շրջապատող բնութեանը և
հասարակական միջավայրին:

Խաղը, զբօսանքը, զբոյցը երեխաների գոր-
ծողութեան մէջ նիւթ են տալիս կոլլեկտիվ
և անհատական մտածողութեան: Մանուկից
և նրան շրջապատող բնութիւնից սկսած՝ ամեն
ինչ հարցի և պատասխանի, պատմածքների, շարա-
դրութիւնների, պատկերացումների և նմանողութիւն-
ների նիւթ է ծառայում: Առանց բռնութիւն գործ
ղնելու ուսուցիչն այնպէս է կարգաւորում և ուղ-
ղութիւն տալիս մանկան հարցասիրութեանը, նրա
շարժելով ծարաւին, որպէս զի ամենամեծ արդիւնքն
ստացւի: Այս բոլորն էլ հէնց դասաւանդութեան
հիմնական առարկան է, մի տեսակ մանկական հան-
րագիտութիւն (детская энциклопедия):

Դասաւանդութեան աւելի բարձր աստիճանի
վրայ, ակներև է, զբանով չեն բաւականանում: Գիտու-
թեան որոշ ցիկլ իւրացնելու վրա դորժ գրւած սիս-
տեմատիկ աշխատանքը զլխաւոր տեղն է զբաւում:
Բայց առանձին դիտութիւնների այս դասաւանդու-
թիւնը ո՛չ մի դէպքում չպէտք է տեղահան անի
հանրագիտարանը, որ այստեղ ևս շարունակում է
մեծ դեր խաղալ, բայց փոքր ինչ այլ բնաւորութիւն
է ստանում այժմ, բնորոշելով նա բնութեան առըն-
թերութեամբ մարդկային կուլտուրայի ուսումնա-
սիրութեան բնոյթ:

Հանրագիտութեան դասաւանդութիւնը, որի հա-
մակենտրոններն աշխատանքի պրոցեսներն են կաղ-
մում, առաջին աստիճանի վրայ (8-ից մինչև 13 տա-
րեկանը) պէտք է երկու շրջանի կամ համակենտրոնի

բաժանւի, որ տարբերում են իրանց նիւթի դասա-
ւորութեամբ և դասաւանդութեան մեթոդով: Առա-
ջին շրջանում դասաւանդութիւնն առաջ է տարւում
նիւթերի կանխապէս ընտրւած սերիաների հիման
վրայ: Ուսանելու համար աշակերտներին առաջարկ-
ւում է արտադրութեան այս կամ այն արդիւնքը
կամ կուլտուրայի տարրը, որ ինչպէս բնութիւնից
տրւած նիւթ և կամ մշակոյթի առարկայ բաղմա-
կողմանի դիտողութեան է ենթարկւում:

Միաժամանակ համառօտ տեղեկութիւններ են
ստացւում դրա ֆիզիքական և քիմիական յատկու-
թիւնների, նրա ծագման և զարգացման մասին:
Ապա նկարագրւում են բոլոր առնչակից տւեալներն
աշխատանքի պատմութիւնից (մշակման եղանակներն
անցեալում) և, վերջապէս, տւեալ առարկայի ար-
տադրութեան ժամանակակից արդիւնաբերութեան
պրիոմները: Ինքնըստինքեան հասկանալի է, որ պարզ
պատմւածքն ամենից վերջին տեղը պիտի գրաւի,
իսկ առաջին տեղը պէտք է արւի գործօն իւրաց-
մանը, ուստի և առարկաների ընտրութիւնն առաջ
տանել էկսկուրսիաների, և առնչակից աշխատանքա-
յին ակտերի մեծամասնութեան կենդանի դիտողու-
թեան և ինքնուրոյն վերարտադրութեան միջոցով:

Երեխաներն իրանք ևս կարող են գտնել իրանց
համար և ուսուցչի ու աւագ ընկերների օգնութեամբ
ուսումնասիրութեան ենթարկել իրանց հետաքրքրող
որեւէ առարկայ, բայց այդ ազատ սրաղմունքները
չպէտք է խանգարեն անցնել ծրագրւած դասընթացը

առարկաների զիջակտիկական տեսակէտից կատարե-
լագոյն ընտրութեամբ, այնպէս որ ի վերջոյ ամբողջա-
ցած, թէկուզ և կրնատ ծանօթութիւն արւի ան-
ցեալի կարեւորագոյն մոմենտների մասին և դրան
առընթեր՝ մի շարք տւեալներ բնական դիտութիւն-
ներից:

Երկրորդ անգամը մօտաւորապէս նոյն գիտելիք-
ների փոքր ինչ աւելի ընդլայնւած ցիկլն է անցնւում
պատմական կարգով, այսինքն կենդանի շարահիւսու-
թեամբ և միշտ ինքնուրոյն աշխատանքի միջոցով
երեսաները ծանօթանում են աշխատանքի պատմու-
թեանը և այդ հիմքերի վրայ՝ ամբողջ հասարակու-
թեան պատմութեանը: Աշխատանքային հնարաւո-
թիւնների աճման հիմքի վրա ամբողջ կուլտուրայի
էվոլյուցիան ո՛չ միայն նրանց միտքը, այլ և մարմինը,
ամենից առաջ ձեռները պիտի պարբերաբար և ըստ
կարելոյն լիովին մուտք գործեն վալրի, վաշկատուն,
նախնական — երկրագործական, բարբարոս կենցաղ
(մեծ գետային թագաւորութիւնների, անտիկ, միջ-
նադարեան և այլն շրջանները):

Այս առարկայի այսինքն կուլտուրայի հանրա-
գիտութեան դասաւանդութիւնը կարող է գիտու-
թեամբ ոչ-ցանկալի, մակերեսային բնոյթ ստանալ, եթէ
ձեռքի տակ բաւականաչափ պատրաստի դասատու-
ներ չլինեն: Այս առարկայի և իր մեթոդիկայի ու-
սումնասիրութիւնը Մանկավարժական Ինստիտուտնե-
րում պէտք է անմիջապէս ներմուծւի, իսկ դպրոցա-

կան հիմնարկութիւններում կներմուծւի հետզհետէ, երբ պատրաստի դասատուներ լինեն:

Նոյն առարկան, վերածւելով աշխատանքի էվոլյուցիայի և նրա ստեղծած տնտեսական ծների վրայ հիմնւած սոցիոլոգիայի դասընթացի, տեխնիկապէս անհամեմատ աւելի ճշգրիտ և խոր, մի խօսքով, գիտական-տեխնիկական ուսումնասիրութեան ենթարկելով աշխատանքային կատարելագործւած տեխնիկական (մեքենայական) պրիոմները և բաւականաչափ բազմակողմանի վիճակադրական և իրաւական քննութեան առնելով ժամանակակից հասարակութիւնը և իր բեռները (աշխատանք և կապիտալ, սոցիալիզմ և կապիտալիզմ), աշխատանքային հանրագիտութեան նիւթ է լինելու երկրորդ աստիճանի դպրոցներում: Այդ դպրոցներում նոյն առարկան ծուլւելու է նաև գիտութեան պատմական զարգացման ուսումնասիրութեան հետ, որ սերտօրէն կապւած է տնտեսական կեանքից թէ իր հալեացքների և մեթոդների ծագումով, թէ որպէս աղբիւր էկոնոմիկայի կրած փոփոխութեանց:

Սրան զուգընթաց միշտ խրախուսւում են նաև աշակերտների ազատ զբաղմունքները նրանց առանձնապէս հետաքրքրող մոմենտներով, անձնական ուսումնասիրութիւններ, շարագրութիւններ, ռեֆերատներ, մոդելներ, ժողովածուներ, և այլն:

Ինչպէս արդէն ասել ենք, որքան աւելի ենք բարձրանում դպրոցական սանդուղքով, այս հանրագիտութեան կողքին՝ նոյնքան աւելի են տեղ

դրաւում մասնագէտների առաջնորդութեամբ սիստեմատիկարար ուսումնասիրող առարկաները, մայրենի լեզուն, մաթեմատիկան, աշխարհագրութիւնը, պատմութիւնը, կենսաբանութիւնը և իր ստորարաժանումները, Փիլիկան և քիմիան, օտար կենդանի լեզուները:

Հասկանալի է, որ այդ զբաղմունքները, իրենց հերթին, պէտք է ներշնչւած լինեն իւրացման աշխատանքային մեթոդով: Բացի այդ, ազատ զբաղմունքների համար որոշ ժամեր աշակերտներին պէտք է մատչելի լինեն համապատասխան զբաղարանները, լաբորատորիաները, ժողովածուները: Առանձնապէս կարևոր նշանակութիւն ենք տալիս մենք, որ աշխատանքը, որի վրայ է նոր դպրոցում դասաւանդութիւնը հիմնւում, ռէալ արտադրական աշխատանք է լինելու, աշակերտների ռէալ մասնակցութիւն երկրի տնտեսական կեանքին:

Յիշելով Մարքսի խօսքը գործարանային աշխատանքն ամենքից առողջ, ամբողջական և գործօն իմացութեան աղբիւր դառնալու մասին՝ նոր դպրոցն անխախտ կերպով շաղկապելու է հարեան արդիւնաբերութիւնների հետ, աշակերտներին դէպի ֆաբրիկ և գործարան, երկաթուղիներ, արհեստանոցներ տանելու՝ ամենուրեք, որտեղ, ըստ տեղական պայմանների, նաև մուտք կարող է ունենալ, տանելու է ոչ միայն զբօսանքի, ոչ միայն տեսնելու, այլ և աշխատանքի:

Սակաճն, այս աշխատանքը, կատարելով ուսուցիչների հսկողութեամբ, երբէք չպէտք է կորցնի իր մանկավարժական բնոյթը. անթոյլատրելի է, որ նա առողջութեան համար վնասակար ձեւեր ընդունի, կամ, որ նա շարունակ ուղեկցւած, չլինի ինչպէս Ֆիզիկական վարժութեամբ ձեռք բերւած ունակութիւնների, նոյնպէս և իմացութեան ընդլայնումով:

Երկրորդ աստիճանի դպրոցները կարող են շատ բազմաառնակ լինել պոլիտեխնիկական կուլտուրայի ուսումնասիրութեան հիմք կազմող աշխատանքի որակի տեսակէտից:

Իւրացնել այդ և դրա կենդանի կապակցութեամբ նաև բնական և հասարակական գիտութիւնների ամբողջ ցիկլը, կարելի է՝ ելակէտ ընդունելով զրեթէ ամեն մի արտադրութիւն, որովհետև նրանք բոլորը ներկայումս սերտ կերպով կապւած են մէկը միւսի հետ: Տեխնիկ ֆաբրիկ, մետալուրգիական և շաքարային գործարաններ, փայտագործական արհեստանոց, ծովագնացութիւն, ընդարձակ դիւղատնտեսութիւն, երկաթուղիներ և էլեկտրաքարշ, փոստ և հեռագիր և այլն—սրանք բոլորն առանձին-առանձին կարող են դասաւանդութեան նիւթ դառնալ: Ֆիզիկական հնարաւորութեան սահմանում, չորս տարւայ աշխատանքի ընթացքում, ի հարկէ, պէտք է, որքան կարելի է, փոփոխութիւն մտցնել դասաւանդութեան նիւթի մէջ: Եթէ հնարաւոր չլինի այդ փոփոխութիւնը մտցնելու՝ ելակէտ ընդունելով տեղական արդիւնաբերութիւնը, չպէտք է այսուամենայ-

նիւթ թոյլ տալ, որ դպրոցն իր տեսակի մասնագիտական ուսումնարանական հիմնարկութիւն դառնայ, այլ, հիմնւելով կոնկրետ արդիւնաբերութեան վրայ, ծգտել ժամանակակից աշխատանքային կուլտուրայի ամբողջութեանը ծանօթանալու:

Էսթետիկ առարկաները—կադապարելը, նկարչութիւնը, երգեցողութիւնը, երաժշտութիւնը—երկրորդական բաներ չեն բնաւ, կեանքի ինչ որ շքեղութիւններ: Մանաւանդ նկարչութիւնը և նրա օժանդակ տալիս՝ կադապարումը պէտք է աչքի բնկնող տեղ զբաւեն: Սշակերտն իր մատիտով պէտք է հեղինակէ ձեռք բերի առանձնապէս ճշգրիտ և պատկերաւոր ոճի նոր օրգան: Նկարչութիւնը նախապէս աւանդում է երեխաների ազատ ստեղծագործութեան մեթոդով, բոտ ֆանտազմատիկ, յիշողութեան, և այլն: Յետոյ նա դառնում է դիդակտիկօրէն ընտրւած առարկաների սերիայի նկարչութիւն բնականից, և վերջապէս, նա ճիւղաւորւում է մի կողմից ճշգրիտ մաթեմատիկական գծանկարչութեան և միւս կողմից՝ գեղարւեստական նկարչութեան: Միայն այս երրորդ աստիճանի վրայ է թոյլատրւում նաև տեսական տւեալների սիստեմատիկ դասաւանդութիւնը:

Նկարչութիւնը միաժամանակ պէտք է բոլոր առարկաների դասաւանդութեան հիմք ծառայի, թէ ուսուցչի համար և թէ աշակերտների:

Էսկիզը, նախադիմը, իլլիւստրիացիան պէտք է ուղեկցեն իւրաքանչիւր դաս: Նկարչութիւնը և կադապարումը, մանաւանդ դաստանդութեան առա-

ջին շրջաններում, պէտք է միաժամանակ, այսպէս ասած, աչքի և շոշափելիքի մարմնամարդութիւն լինեն, համագործութիւն ստեղծեն տեսողական տպաւորութիւնների և շարժողական ուղեկցիաների մէջ, կոնկրետ ծանօթութիւն տան իրական աշխարհի մասին, սկսած կանոնաւոր երկրաչափական մարմիններից: Պէտք է սրել աչքը նաև գոյների վերաբերութեամբ, շարունակելով զարգացնել լաւ մանկապարտէզներում սովորաբար արդէն իսկ դորձադրող մեթոդները: Գունաւոր սպեկտրի ուսումնասիրութիւնը բոլոր հետաքրքրական յարաբերութիւնների տեսակէտից, նիւանների և համախմբումների (կոմբինացիաների) մէջ տարբերութիւն դնելու կարողութեան զարգացումը և, վերջապէս, ակնարկային աշխատանքները նոյնքան պարտաւիր են, որքան գուտ նկարչութիւնը և առաջ են գնում սրան զուգընթաց: Հաւասարապէս, երաժշտութիւնը և երգեղեցութիւնը պէտք է կապւած լինին լսողութեան սրման հետ: Ռիթմային և խմբական սկզբունքին այստեղ պէտք է ամենակարեւոր տեղը յատկացրած լինի, որպէս առարկաների, որ կոլլեկտիվ ունակութիւններ են զարգացնում, ընդհանուր միացեալ ապրումների և դործողութիւնների ընդունակութիւններ:

Առհասարակ էսթեթիկ կրթութիւն ասելով երեխաների որեւէ պարզացրած արւեստի դասաւանդութիւնը չպիտի հասկանալ, այլ զգայարանների և ստեղծագործական ընդունակութիւնների սխառեմատիկ զարգացումն, որ ընդլայնում է գեղեցկի վայել-

ման և ստեղծագործութեան հնարաւորութիւնը: Այդ տարրից զրկւած աշխատանքային և գիտական կրթութիւնը կենդանութիւնից դուրի մի բան կլինէր, որովհետև կենսութախութիւնը, վայելքի և ստեղծագործութեան մէջ, վերջնական նպատակն է և աշխատանքի, և՛ գիտութեան:

Աշխատանքային սկզբունքը դպրոցում վերին աստիճան զարկ է տալիս երեխաների ֆիզիկական զարգացմանը, բայց ինքնըստինքեան չառ բաւազան է այդ նպատակի համար: Մասնաւորապէս ուրիշ միջանկյալ մարմնամարդութիւնը, մկանների անհատական զարգացումը բժշկի հսկողութեան ներքոյ, խաղը, որ հետգհեւէ լուրջ սպորտի է վերածւում, որ սակայն հեռու պէտք է լինի մրցութեան վատաւոր ոգուց—ահա զրա ուղիղ ճանապարհը: Մարմնամարդութիւնը և սպորտը պէտք է ոչ միայն ոյժ և ճարպիկութիւն զարգացնեն, այլև որոշակի կոլլեկտիվ գործողութիւնների ունակութիւն, փոխադարձ օգնութեան ոգի և այլն: Դպրոցի առողջապահիկ միջավայրը, զբաղմունքների ուղիղ դասաւորութիւնը, բժիշկ-մանկավարժի մշական և ուշադիր մասնակցութիւնը դպրոցական կեանքին՝ սրանք բոլոր անհրաժեշտ պայմաններն են երեխաների կանոնաւոր զարգացման, երեխաների, որոնց դպրոցն է, որ պէտք է նաև առողջ սնունդ մատակարար կամ, գոնէ՛ նախաճաշ:

Ուսման տարին պէտք է երկու կարգի զբաղմունքների բաժանւի. անհատային, նորմալ և ամառնային

գերկշռող բացօդեայ աշխատանքներով, զիւղովան տիպի աշխատանքներով:

Դպրոցական օրը պէտք է միայն մասամբ (առաջին աստիճանի վրայ չորս ժամից ոչ աւելի և երկրորդ աստիճանի վրայ՝ 5-6 ժամ) ծրագրային աշխատանքներով լցնել. մնացած ժամանակը պէտք է աշակերտներին տրամադրել, մասամբ ազատ օգտագործութեան համար՝ դպրոցի ներսում և նրա միջոցների օգտագործութեամբ, մասամբ լիակատար աշխատանքի համար: Դասացուցակն իսկ պիտի այն հաշւով կազմւած լինի, որ աշակերտներին իր միօրինակութեամբ չձանձրացնի: Վերանորոգւած դպրոցի վերին աստիճան կարեւոր սկզբունքներից է լինելու դասաւանդութեան ըստ կարելոյն աւելի լրիւ անհատականացումը: Անհատականացում ասելով պէտք է մի կողմից հասկանալ աշակերտի ունեցած հակումների և բնաւորութեան առանձնայատկութիւնների անալիզն ու սուցչի կողմից և՛ ըստ կարելոյն աւելի լրիւ համակերպումն աշակերտի պահանջներին այն բոլորի, ինչ տալիս է նրան և հարցնում նրանից դպրոցը:

Մենք խնդրում ենք օրոշակի տարբերել իրարից դասաւանդութեան անհատականացումը և անհատապաշտութեան ոգին: Դաստիարակչական դպրոցը պէտք աշխատի, որքան հնար է, հեռացնել երեխաների հոգիներից եսապաշտութեան այն գծերը, որ անցեալից են ժառանգութիւն մնացել մարդուն և պատրաստելով նրան ապագայի համար՝ աշխատել արդէն իսկ դպրոցական նստարանից ամբար կողկեպիւններ զօդել

և ամենամեծ չափերով հաւաքական ապրումների և համերաշխութեան ունակութիւն՝ զարգացնել:

Անհատականացումը սրանով չի սահմանափակւում: Անձնաւորութիւնը սոցիալիստական կուլտուրայի մէջ ևս կշարունակի զերագոյն արժէք լինել: Բայց այդ անձնաւորութիւնը կարող կլինի բոլոր հնարաւոր փարթամութեամբ իր բնածին ունակութիւնները ծաւալել միայն հաւասարների ներգաշնակ և համերաշխ հասարակութեան մէջ: Դպրոցական անհատապաշտութիւնը զարգացնում է առաջին հերթին ինքն իր համար լինելու և իր համար ուրիշներից օգտւելու ձգտումը: Սոցիալիստական դաստիարակութիւնը, միացնելով հոգեկան կուլտուրայի կառուցման ձգտումը նուրբ անհատականացման հետ, այն արդիւնքն է տալիս, որ անձնաւորութիւնն իր մէջ ամբողջին ծառայելու բոլոր ունակութիւնները զարգանալովն է հպարտանում: Նպատակն այստեղ առանձին շնորհքի տէր բնաւորութիւնների զարգացման խոչընդոտներից խուսափելն է:

Բայց եթէ այդ նպատակն արժանի է շարժանքի և ոչ մի կերպ արհամարհելու չէ՝ այդ զէպքում աւելի կարեւոր է մի ուրիշը՝ սահմանափակել ըստ կարելոյն չեղածնոցների թիւը: Նոյնիսկ առաջաւոր դեմոկրատիկ երկրներում չեւ մնացողների թիւն հազիւն է: Ծշմարիտ է ասել ամերիկական մանկավարժներից մէկը թէ՛ եթէ ամերիկեան որեւէ զիրեկտոր այնքան հում նիւթ փչացնէր, որքան տոկոս առաջադիմօղ աշակերտ են ապրիս նոյնիսկ լաւագոյն զբաղ

բողները՝ այդպիսի դիրեկտորին խնդրեց գործից դուրս
կշարտելին:

Յետամնացները դեմոկրատական դպրոցի առա-
ջին հոգան են, որովհետեւ ճշդ մեծամասնութիւն
կազմող գէպերում, յետամնացութիւնը բնական ու-
նակութիւնների պակասութեամբ չի բացատրուում,
այլ անային նիստուկացի վատթար պայմաններով:
Նոյնիսկ բուրժուական Ամերիկայում այդ նպատակն
աչքան արժանաւոր զնահատութիւն է գտել, որ
յետամնացների համար հիմնաւածառանձին դասարան-
ների պարապմունքներին միայն ամենափորձած ման-
կավարժներն են մասնակցում, ամենից հնարագէտ-
ները, ամենից լաւ փորձատուրները և ամենամեծ
յարգանք վայելողները: Թո՛ղ որ մեզ չաչողի իս-
կոյն և եթ իրադործելու առանձնապէս առաջադի-
մողների օգտին գործադրելիք միջոցները, բայց թո՛ղ
որ ոչ մի գէպքում յետամնացներն առանց դպրոցի
առանձին հոգոցողութիւնների չմնան:

Սակաւ առաջադիմողների առանձին դասարան-
ների հիմնարկութիւնն անհրաժեշտ իւրաքանչիւր
փոքր ի շատէ կանոնաւոր կերպով դրւած դպրոցում:

Չի կարելի վերջացնել մեր դպրոցական քաղա-
քականութեան սկզբնական պահանջները բաւարարող
դասաւանդութեան այս, թէկու՛ղ ընդհանուր գծերով
կազմած նկարագրութիւնը, առանց ուշադրութեան
առնելու նաեւ նրա զարգացման համար լիովին
անհրաժեշտ երկու պայման՝ դասաւանդութիւնը

պէտք է լինի աշխարհիկ բնդահանուր և
երկու սեռերի համար:

Միտք չունի հիմնաւորել այստեղ այս երկու
դրութիւնները: Նիշենք միայն ազդարնակչութեան
մէջ այս սկզբունքների լայն պրոպագանդի ան-
հրաժեշտութիւնը: Այստեղ նոր դպրոցը կհանդիպի
լայնօրէն տարածւած և այդ պատճառով կարծես թէ
մեծապէս դեմոկրատիկ նախապաշարումների դիմա-
դրութիւնը, այստեղ ուժով չի կարելի գրել թէ ոչ մի
արդիւնքի հասնել, և չնայած դրան քառանկան
դպրոցի վատ հեռանքները չափ ու սահման չունին:
Դպրոցի ազատագրումը եկեղեցու ազդեցութիւնից
ոչ միայն կարեւոր է, այլև ուղակի էական
ամփոփումն է պետական գերութիւնից նրա
այն ընդհանուր ազատագրութեան, որտեղ նա տա-
րածողն էր այն բարոյական արատների, որ սարուկ-
ների առաքինութիւն են կոչւում:

Խառն ուսումը, ամենուրեք, որտեղ նա մուտք
է գործել, լաւագոյն արդիւնքներն է տւել: «Ներկա-
յումս, ասում է Ուիպպլը, այլև ապացոյց չեն բե-
րում թէ ազդէրքն անկարող են այն իսկ աշխա-
տանքը կատարելու և այն իսկ աչոյութեամբ, ինչ-
պէս և տղերքը. ամենօրեայ փորձը հակառակն է
ապացուցել. այժմ աշխատում են ապացուցել թէ
նրանք այդ ի վնաս իրանց առողջութեան են ա-
նում»:

Ապացուցել այդ, սակայն չի կարելի. չէ՞ որ շատ
անհասար են նաեւ տղերանց մասուր կարողու-

Թիւնները և ֆիզիկական ուժերը: Համադաս սովորող-
ների ուժերի անհատասարութիւնը՝ վնասում է միայն
ուսուցման անհատկանշման ճանապարհով, որտեղ
միաժամանակ ի նկատի պիտի առնեն նաև սեռի
առանձնայատկութիւնները:

Առաջաւոր մանկավարժութիւնը պահանջում է,
որ առանձին ուշադրութիւն դարձնեն դպրոցների
դաստիարակչական ֆունկցիաները, որ վերջին ժա-
մանակներս զոհաբերել են ուսուցման. բանականու-
թեանը առաջին տեղն է յատկացրել, մոռացել են
բնաւորութեան մշակումը, կամքի զարգացումը:

Դէպի մանկավարժական վոլիւնտարիզմն ուղ-
ղւած այս շրջման մէջ շատ ճշմարտութիւն կայ:
Միաժամանակ սկսում է ոյժ ստանալ նաև մի ուրիշ
տենդենց: Անհատապաշտութիւնից, դաստիարակչո-
ղին դալիք պաշտօնի կենսական մրցման համար մի
բան, որով առանձնապէս աչքի էր ընկնում բուրժու-
ական, համեմատարար ազատ դպրոցը, աւելի լաւ
զինելու հոգսից անցնում են անող սերունդի մէջ
համերաշխութեան և հասարակայնութեան սկզբուն-
քի զարգացման իդէալներին:

Սակայն, դժբախտաբար այս որոնումների հիմ-
քում եղած իսկական պատճառները, ծայր աստիճան
հակաիրելի են: Նրանք անմիջապէս շաղկապւում են
կապիտալիզմի զարգացման իմպերիալիստական ֆազիսի
հետ, ռազմական պետութեան պաշտամունքից և
զրանից ելնող կարիքից՝ մինչև յսօր չեղած Եւրոպ
գիտելիքի ստեղծման Մոլոխին ինքնամոռացու-

թեան հասնող ներլուծութեան զգացումն ներշնչել
արբունքի հասնող երեխաներին: Հէնց այդ է, որ
այսօր քաղաքացիական դաստիարակութիւն է կոչ-
ւում, և դրա գլխաւոր սրբութիւնը զանազան
Ֆրազներով ներկւած շովինիզմն է:

Բուրժուազիայի աշխարհն օրօրում է երկու
բեկումների միջև՝ անհատապաշտութեան, որ մաս-
նաւոր սեփականութեան և մրցումի հաշտութիւն է
պահանջում, և՛ հաւատարիմ հպատակութեան, որ
համազօր է անձնաւորութեան կուլ գնալուն նրանց
պետութեան հիրարխիական և ռազմա-արդիւնաբե-
րական մեքենայի մէջ: Ժշմարտապէս երկուսն էլ ա-
ւելի վատ են: Ինչպէս արդէն վերը մատնանշւած է,
մենք չենք մոռանում անձնաւորութեան ինքնա-
կերպ զարգանալու իրաւունքը: Մենք նպատակ
չենք կարող ունենալ սեղմել անձնաւորութիւնը, խա-
բել և ծուլել բռնադրօսիկ ծեղերի մէջ. սոցիալիստա-
կան հասարակութեան ամբողջութիւնը չի ապահովւած
զինւորանոցային միակերպութեամբ և ոչ էլ արհես-
տական վարժութեամբ (дрессировка), ոչ կրօնա-
կան և ոչ էլ էսթետիկական խաբէութեամբ, այլ՝
շահերի ռեալ համերաշխութեամբ: Ահա թէ ինչու
մարսիմալ բազմատեսակութեամբ հանդերձ մեզ մատ-
չելի է նաև խորագոյն միասնութեան սկզբունքը:
Այսուամենայնիւ, որքան ուսուցման մէջ բարձր տեղ
պիտի յատկացնէ անհատականացման մեթոդին, այն-
քան էլ դաստիարակութեան մէջ ամենազեղեցիկ
նպատակն է Դպրոցական Կոլլեկտիվ ստեղծագործելը,

զօղւած ուրախ և հաստատ ընկերակցութեամբ, որ համապատասխան հակումներ զարգացնելով երեսայի հոգում՝ նրա մէջ կմտցնի յայն հասարակացութիւն, ուէայ, ամբողջ սրտով ինքզինքը մեծ ամբողջի համե-
րաշխ մասնիկն զգալու ընդունակութիւն: Սօժարա-
կամ ղիսցիւլին, փոխադարձ օգնութեան ողի, միա-
ցեալ աշխատանք, իրականացնող հաւասարութեան վրայ
հիմնւած ինքնավարութիւն, խմբական (хоровой)
սկզբունք՝ ամենուրեք որտեղ զա հնարաւոր է, բազ-
մաանակ աշխատանքային գործողութիւններ, ընդ-
հանուր, բարդ հետեանքի հասնելու ձգտումն՝ ահա
սկզբունքներ, որ անցեալ և ներկայ մարդկութիւնը
գիտական սոցիալիզմի տեսակէտից ուսումնասիրելով
հանդերձ կտան մեզ այն բաղադրացին, որպիսին հար-
կաւոր է մեզ և որպիսին երբէք չի դաստիարակում
միայն էգոիստներ կամ ոչխարներ անեցնող բուրժու-
ական դպրոցը: Բուրժուական շրջանների դպրոցա-
կան նպատակները վանիչ են, բայց այն մեթոդներ,
գոնէ, որոնցով առաջնորդւում են բուրժուական ման-
կավարժներից լաւագոյնները, արժանի են ուշադրու-
թեան: Յիրաւի, խելացի և փորձւած մանկավարժը
չէր կարող չնկատել, որ բոլոր երեք հարցերին,
— ի՞նչպէս կամք դաստիարակել, ի՞նչպէս բնաւորու-
թիւն ձեւաւորել, ի՞նչպէս զարգացնել համերաշխու-
թեան ողի — պատասխանը միայն մի մոգական խօսք
է՝ աշխատանքով:

Բնական է, որ կամքը չի կարելի ուրիշ կերպ զար-
գացնել, քան բաղձակողմանի, նպատակայարմար գոր-

ծունէութիւն (активность) զարգացնելով իսկ զա-
աջողութիւն է միայն աշխատանքի ուղիղ դասաւանդու-
թեամբ, որի մէջ ներկայ դէպքում հարկաւոր է նաև
խող և սպորտ մտցնել: Բնաւորութեան ի՞նչպիսի
դժերն են ամենից ցանկալիները, — հաստատակամու-
թիւնը, աշխատասիրութիւնը, համերաշխութեան
ողին և այլն: Բայց բնաւորութեան բոլոր այս
դժերը, մանկավարժական աշխատանքի կիրարկմամբ
զրադւած անձնաւորութիւնների վրայով թեամբ, մի-
անգամայն բնականաբար առաջ են գալիս աշխատան-
քային դաստիարակութիւնից: Վերջապէս, որքան աշ-
խատանքային դաստիարակութիւն անելով, բնաւ ան-
հատական արհեստաւորական աշխատանքի ուսուցում
չենք հասկանում մենք, այլ՝ Փարբիկային և գործա-
րանային տիպի կոլլեկտիվ աշխատանքի աշխատան-
քային պրոցեսների ծանօթութիւն, այդքան մենք
դպրոցի մէջ իսկ կոլլեկտիվականացնող այն խոշոր
ոյժն ենք մտցնում, որ ժամանակակից պրոլետարիա-
տի միասնութիւնն է զօղել: Սոցիալիստական դպրո-
ցը դաստիարակչական տեսակէտից պարտաւոր է
լայնօրէն պարզել աշխատանքային իր այն սկզբունքը,
որ երկնօրութեամբ ու աղաւաղած ձևով մտցնում
է առաջաւոր բուրժուական մանկավարժութիւնը:

Սակայն ինչքան էլ կարեւոր չլինի աշխատան-
քային սկզբունքը կամքի, բնաւորութեան և համե-
րաշխութեան զարգացման համար, այդ խնդրում
բարեկաւ արդիւնք կստացւի միայն դպրոցական ու-
ղիղ կենցաղի մէջ: Սրա մէջ մտնում է նաև սովորց-

նօղների գէպ սովորողներն ունեցած եղբայրական սիրառատ, հաւատարակշուած վերաբերմունքը: Սր-գէն իսկ այստեղից հետեւած է, որ ոչ մի խստութիւն, ոչ մի պատիժ չի կարող տեղ ունենալ վերանորոգւած դպրոցում: Ամերիկայում ուսուցչութեան համար քննուող թեկնածւին ուղղւած հարցերի մէջ կայ նաեւ այսպիսին. «Սրբեօք, բուականաչափ ուժեղ էք համարում դուք ձեզ՝ առանց պատժի կարգ պահպանելու դասարանում»: Այս հարցը պէտք է տայ ինքն իրան վերանորոգւած դպրոցի կւրաքանչիւր ուսուցիչ. ինչպէս ամերիկեան և նորվեգեան դպրոցների փորձն է ցոյց տւել, բաւականաչափ ուրախ ու լաւրած աշխատանքը բառացի կերպով ոչնչացնում է դասարանում այն բոլոր դիպւածները, որ հակառակ պարագային ուսուցչին դէպի զիսցիպիւնար պատիժն են մղում: «Իմացէ՛ք զբաղեցնել երեխաներին» — ահա դպրոցական կարգապահութեան միակ կանոնը: Ուսուցիչը պէտք է հասկանայ աշակերտների շահերը: Վերջիններին նա չպէտք է ոչ որպէս իշխանութիւն երեւայ, և ոչ էլ որպէս ծանծրայի և դատողութիւն տւողների մի տեսակ, որ ոչնչով է հարադատ մատաղ սերնդի հոգուն: Լինել մեծ երեխայ, աւագ եղբայր լինել բազմահասակ ընտանիքում, որպիսին դպրոցն է:

Երեխաները պէտք է մասնակցեն ամբողջ դպրոցական կեանքին: Այդ նպատակով նրանք պէտք է օգտւեն դպրոցական ինքնավարութեան իրաւունքից և միշտ գործօն օգնութիւն ցոյց տան փոխադարձաբար: Պատրաստելով պետութեան համար քաղա-

քացիներ լինել՝ նրանք պէտք է ըստ կարելոյն վաղ իրանց դպրոցի քաղաքացիներ զգան իրանց:

Սովորողների դպրոցական ինքնավարութիւնը կարելի է երեք կարգի բաժանել:

Նախ՝ աշակերտների մասնակցութիւնը դպրոցի ղեկավար խորհրդների մէջ՝ համաձայն այն կանոնների, որ մատնանշւած են սրան կցած Միասնական Դպրոցի Կանոնադրութեան մէջ:

Երկրորդ՝ զուտ աշակերտական խմբերի ինքնավարութիւն: Այստեղ պէտք է խոստովել նրանից, ինչով ծայր աստիճան մեղանչում է ամերիկեան դրպրոցը — բնորական իրաւունքի հիմունքով իր տեսակի փոքր տիրաններ կամ անփոխարինելի օլիգարխներ առաջ քաշելը, մի չարիք, որ կրկնապատկւում է, երբ այդ օլիգարխիան ուսուցիչներից է նշանակւած: Դասարանը, կամ թէ աշակերտների որեւէ ուրիշ խմբակ, պէտք է ինքնավար լինի զանգւածաբար: Այդ նպատակով ըստ կարելոյն մեծ քանակով, պաշտօնեաներ են սահմանւում, բաշխւում են մի քանիսների վրայ՝ սկսած խաղերի ժամանակ ծաղող վիճարկների վրայ՝ եկամտների էկսպերտից, դատաւորից, դասարանութիւնների էկսպերտից, դասարանի ներկայացուցիչ ուսուցչի առջև, և վերջացած գրատախտակի, դասարանի լատակի մաքրութեան, կահ-կարասիների, բուֆետի և այլն և այլն վարիչներից:

Այս պաշտօնները չպէտք է երկարատե լինին: Երեխաները պէտք է օրապահութիւն անեն երկու օրից մինչև երկու շաբաթ, պաշտօնները փոխւում

են կամ յաշորդարար կամ վիճակով: Աթենական իմաստուն զեմոկրատիան երկիւղ կրելով ընտրական ինտրիգից և կեղծ-զեմոկրատական բռնադրութեան (засилие), այդ սկզբունքը մայրել է պետական վարչութեան նոյն իսկ ողբերգօրէն լուրջ գործի մէջ: Իսկ դպրոցականների ինքնավարութեան գործում, որ իրանց կենցաղի փոքրիկ հարցերին է վերաբերում, այդ սովորոյթի լաւ կողմերը մեծապէս գերազանցում են նրա վնասներին:

Երբորդ՝ աշակերտներին լիակատար ազատութիւն պէտք է տրուի ամեն տեսակի մշտական թէ ժամանակաւոր ընկերութիւններ կազմակերպելու գործում: Թող որ նրանք կազմակերպեն գիտական խմբեր, թերթերի խմբագրութիւններ, քաղաքական ակումբներ, ընկերութիւններ, ցուցահանդէսներ կազմելու, սպորտի, պարահանդէսների, ներկայացումների, երգեցիկ խմբերի, նաւագոսթների և այլն կազմակերպութեան համար:

Յունկալի է եղբայրական վերաբերմունք աշակերտների հետ՝ հաւասար պայմաններով:

Այստեղ ցանկալի է ուսուցիչների եղբայրական, աշակերտների հետ հաւասար պայմաններով, մասնակցութիւնն այս կազմակերպութիւնների մէջ: Այս կազմակերպութիւնների մէջ դաստիարակչական և ուսումնական անգնահատելի նշանակութիւն ունի և պէտք է ունենայ դպրոցական կոոպերատիվը:

Ընդհանրապէս այս գծերով է որոշւում դպրոցական ներքին կենցաղը: Աշակերտների հանրալին՝

կարծիքը պէտք է բաւականաչափ ուժեղ լինի և, հարկ եղած դէպքում, պէտք է արտայայտուի այն ուէալ և ազատ ու այսուամենայնիւ—հաստատ կարգը խախտողների դատապարտութեան մէջ, դէպի որը ձգտում է դպրոցը:

Ինչ վերաբերում է դպրոցական վարչութեան կանոններին՝ զրանք շարադրւած են սրան կցւած Միասնական Դպրոցի Կանոնադրութեան մէջ:

Այստեղ շարադրւած դպրոցական պատկերը, որ ոչ այնքան իզէալական է, որքան մեր տեսակէտից զոնէ լիովին բաւարարող, կարող է իրագործւել մի անգամից:

Ներկայ դեկլարացիայի նպատակն է մեր առաջին նւագ ձգտելի դպրոցի ընդհանուր ախպի որոշման ճանապարհով այդ միասնական նպատակի մէջ շաղկապել արդէն յոյս տեսած կամ այժմ առաջին անգամ հրատարակւող ու նոր ուսման տարւայ սկիզբից պարտադիր պեկրեանների սահմանած որոշ չափով կցկտուր գծերը:

Այստեղ նիշւած սուերադների ուէալ իրագործումը մեծ չափով երկու պայմանից է կախւած. առաջին՝ պետութեան տրամադրելի միջոցներից, երկրորդ՝ ուսուցչական կազմի պատրաստութեան աստիճանից:

Ոչ մի տեղ աշխարհիս երեսին կենտրոնական իշխանութիւնը չի պահում ազգային դպրոցն ամբողջովին. ամենուրեք օգնութեան է գալիս նախ ուսման փարձը, որ բոլոր աստիճանի դպրոցների համար

դեռ ոչ մի տեղ չի վերացւած, իսկ երկրորդ, և դա աւելի կարեւոր է՝ աղղարնախոթեան տեղական ինքնահարկահանութիւնը: Ռուսաստանի արդի պայմաններում մենք կամուրջն հրաժարւում ենք ուսման վարձից և հազիւ կարելի է յոյս դնել տեղական միջոցների քիչ թէ շատ էական օգնութեան վրայ:

Ձնայած սակայն դրան, չնայած աւերիչ փլուզումին և յուսահատական չքաւորութեան, որի մէջ նեւաւել է մեր հայրենիքը ոնրագործ պատերազմի և լեղափոխութեան ցնցումների շնորհիւ, արթնացած ժողովրդից և նրա ստեղծած պետական իշխանութիւնից մենք իրաւունք ունինք ուժերի հրակայական լարումն սպասելու՝ յանուն պետական տնտեսութեան,—այս բառը լայն իմաստով վերցրած,—ամեն կարեւոր ճիւղի՝ պետական ամենագլխաւոր գործի, ժողովրդական լուսաւորութեան, ուղիղ կազմակերպութեան համար: Ռուբլու գնորդական ոյժի այժմեան անկումին միանգամից մեղ շատ միլիարդներ են հարկաւոր, և մենք հաւատացած ենք, ստանալու այդ կենտրոնական Խորհրդային Իշխանութիւնից: Բայց բանը դրանով չի վերջանում. փլուզումը երեւում է նաև դասագրքերի և դասարանական պիտոյքների ծայրայեղ կարիքից: Դրանցից շատերը չի կարելի գնել կամ ստեղծել և ոչ մի փողով: Դասարանական պիտոյքների համար լատուկ սահմանւած Կոմիտէները Մոսկվայում և Պետերբուրգում նպատակ ունին այդ կարիքի դէմ կռւելու

և հնարաւորութեան սահմաններում կսկսեն լուծել այդ իր տեսակի օրհասական խնդիրը:

Որոշելով այդ տեսակէտից վերանորոգւած դրարոցի կարիքը, մենք կանգ չենք առնելու և ո'չ մի գոհաբերութեան առջև: Մասնաւորապէս արտադրութեան և մասնաւորապէս գնումների միջոցով—ի միջի ալոց նաև արտասահմանում—հսկայական հրատարակութեան, պահեստների և զօրեղ էքսպեդիցիայի միջոցով մենք ընդառաջ կգնանք ուսւ ժողովրդի այդ սպեցիֆիկ սովին:

Բայց եթէ նոյնիսկ մեզանում ոչ միայն փողի ալլել՝ ուէյլ ուժերի պակասութիւն չլինի, մեզանում անկասկած ուսուցիչների հսկայական կարիք կլինի:

Էլ չենք խօսում նրա մասին, որ ընդհանուր պարտադիր ուսման, թէկուզ միայն պարզ գրագիտութեան, ներմուծումը հէնց այս տարւանից մեղ համար անհասանելի մի նպատակ է քիչ թէ շատ բաւարար քանակով պատրաստի ուսուցիչներ չունենալու պատճառով: Եթէ միայն դպրոցական ցանցի օրինաչափ ընդլայնման և դպրոցների, մինչ այս դեկլարիացիայի մէջ նիշւած բարձունքը հասնելու մասին խօսելու լինինք, այդ դէպքում ևս մեր ունենալիք և մեր ունեցած ուսուցիչների մէջ եղած տարբերութիւնը սարսափելի կերպով աչք կծակի: Եթէ մեր առաջ դրւած, պարզօրէն նիշւած նպատակը պէտք է հարկադրի մեզ ընդարձակ և բարդ ձեռնարկի բոլոր ծայրերից գործի կաշեկու, պարզ է, որ

այն ծայրը, որին ամենից առաջ պէտք է կալել, ուսուցիչներ նախապատրաստելն է:

Նշած ուսուցչական կազմն աշխատանքային դպրոցի սկզբունքներին, դասաւանդութեան նոր մեթոդներին ծանօթացնելու համար այս ամառ բոլոր նահանգներում հարիւրից աւելի կարճատե մանկավարժական կուրսեր ենք կազմակերպւել: Իսկ այս ուսման տարւանից ուսուցիչները գիտական յանձնարարութիւններով բարձրագոյն դպրոցներ պիտի ուղարկւեն, ինչպէս մանկավարժական, այնպէս և հանրակրթական գիտութիւնների մէջ կատարելագործւելու համար:

Բաց այդ բոլորը չափազանց քիչ է, որպէսզի վերանորոգւած դպրոցները նոր ուսուցիչներ ստանան: Խորհրդային իշխանութիւնը ոչ մի բոլոր չի մոռանում, որ իսկական սոցիալիստական աշխատանքային դպրոց ստեղծել և վարել կարող է միայն սոցիալիստ ուսուցիչը: Սոցիալիստ ուսուցիչների գնդեր ստեղծել՝ Լուսաւորութեան Ժողովրդական Կոմիսարիատի կարևոր և պատասխանատու նպատակներից մէկն է: Այդ նպատակին հասնելու համար նախ և առաջ որոշւած է մանկավարժական բոլոր դպրոցներում ազատ մուտք տալ բոլոր ղեմնկրատական տարրերին, որ, անկախ իրանց կրթական ցենզից, մանկավարժական գործունէութեան են կամենում նւիրւել: Մանկավարժական դպրոցներ մտնել կամեցողների ընդհանուր կրթութիւնը կոլլոկվիումի (գրույցի) միջոցով է որոշւելու: Աւելի հաւասար պայմաններում բացարձակ նախա-

դասութիւն է տրւելու պրոլետարական կազմակերպութիւնների և չքաւորութեան կոմիտէների թեկնածուներին:

Նոր ուսուցիչ ստեղծելու գործում Լուսաւորութեան Ժողովրդական Կոմիսարիատը բացարձակ կողմնակից է բարձր դպրոցական հիմնարկութեան այն տիպին, որ աշխատաւոր մասսաների շահերին նւիրւած սոցիալիստ ուսուցիչների յուսատու կենտրոն կարող է լինել: Դժբախտաբար, գոյութիւն ունեցող մանկավարժական դպրոցները լիւրժած տիպի միասնական բարձր մանկավարժական հիմնարկութեան փոխարինելն ապագայի խնդիր է: Իսկ այժմ մենք ձեռնարկել ենք, որպէս անցման միջոց, բոլոր ուսուցչական ինստիտուտները, սեմինարիաները և մշտական մանկավարժական դասընթացները վերակազմել որպէս բարձր մանկավարժական հիմնարկութիւնները, որ պիտի բաց թողնեն խորապէս կրթւած մանկավարժներ, որոնք ընդունակ կլինեն հարեւան առարկաների ամբողջ խումբ դասաւանդել: Դպրոցական այդ իսկ հիմնարկութիւնները գործիչներ պիտի պատրաստեն նախա-կութիւնները դաստիարակութեան, արտադպրոցական դպրոցական դաստիարակութեան, աշխատանքային սկզբունքը դպրոցական կեանքում կիրարկելու համար:

Սրադուրէն ուսուցիչների նոր գնդեր ստեղծելու համար այս իսկ ուսման տարին մենք մտադիր ենք տարեկան մանկավարժական կուրսերի նոր ցանց բացել, այդ նպատակով չաջողութեամբ օգտագոր-

ձելով բարձր դպրոցների և մանկավարժական դպրոցական հիմնարկութիւնների բոլոր ղեմնկրատական ուժերը:

Դպրոցա-կրթական խնդիրների գիտական մշակման և մանկավարժական դպրոցների պրոֆեսսորներ պատրաստելու համար, մենք որոշել ենք սկսել ուսման տարւանից ձեռնարկել առաջին նւագ թէկուզ մի Բարձր Մանկավարժական ձեմարանի ստեղծագործութեան:

Հասակաւորների մէջ մղւող պրոպագանդը չի կարող վերակազմել ժողովրդի հոգին: Այդ ուղղութեամբ գործող տարրային ֆակտորներին գործօն օգնութիւն ցոյց տալու համար՝ ստեղծւում են նոր դպրոցներ: Ստեղծել նոր ուսուցիչ՝ նշանակում է կիսով չափ ստեղծել նոր դպրոց և նպաստել նոր ղեմնկրատիայի ստեղծագործութեան:

Լուսաւորութեան ժողովրդական կոմիտեար՝

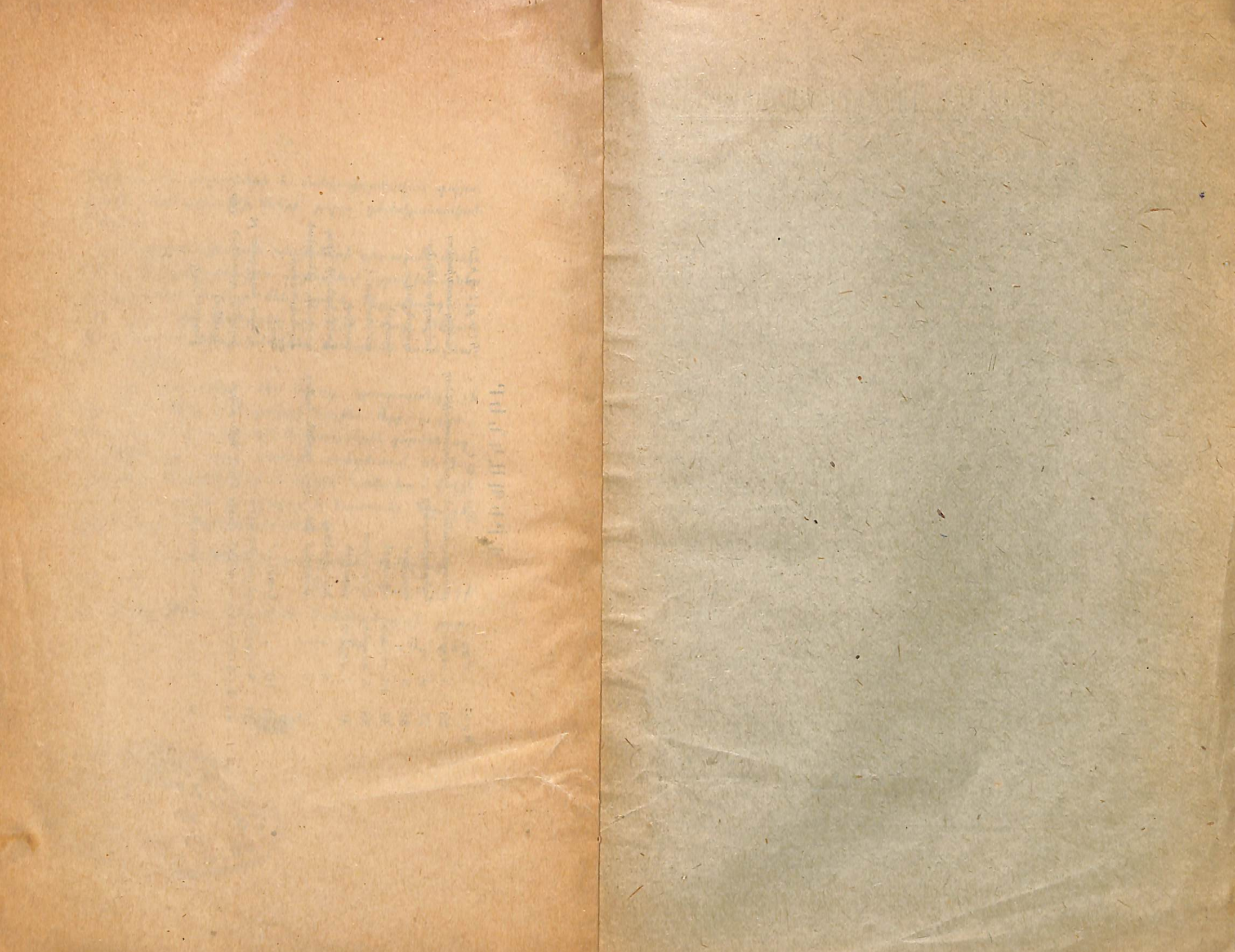
Ա. Լուսնաշարսկի

Լուսաւորութեան Պետական Թանձնագործի բարտուղար՝ Ի. Ալտեր

ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Երես	Տող	Տպւած է	Պէտք է լինի
23	5 ներքեկ	դասաւնդումեան համապատասխանող	համապատասխանող
27	9 "	հանրագիտարանը	հանրագիտութիւնը
36	9 "	հարցնում	պահանջում
37	10 վերեկ	առաջին	առաջին
38	8 ներքեկ	անհրաժեշտ	անհրաժեշտ է
40	7 վերեկ	դարձման	դարձման
"	8 "	ֆունկցիաները	ֆունկցիաների վրայ
"	16 "	պաշտօնի կենսական մրցման համար	պաշտօնի, կենսական մրցման համար,
41	10 "	նրանց	նրա
44	8 ներքեկ	ոչնչով հարազատ	ոչնչով հարազատ չէ
46	4-5 վերեկ	պետական վարչումեան նման իսկ	նորմիակ պետական վարչումեան
50	7 "	կազմակերպել	կազմակերպել

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ԿՈՄԻՍԱՐԻԱՏ

ԼՈՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ

1. Ռ. Սոց. Ֆեդ. Խորհուրդների Հանրապետության Սահմանադրությունը.
2. Ն. Լենին. «Նամակ Ամերիկեան Բանւորներին». գինը՝ 1 ր.
3. Վ. Ֆրիշէ. «Պրոլետարական պոէզիան» գինը՝ 2 ր.
4. Ներշնչ. «Դէպքերը Բազում» (Հայ Յեղ. Դաշնակցութիւնը և Բազմի Խորհրդային Իշխանութիւնը) գինը 75 Կ.
5. Զիշերին. «ԲՐԵՍՏԻՑ ՅԵՏՈՅ» (Զեկուցում Խորհուրդների 5-րդ Համագումարին) գինը՝ 1 ր.
6. Ն. Լենին. «Կարլ Մարքս» (Համառօտ կենսագրութիւնը և մարքսիզմի շարադրութիւնը) գինը՝ 1 ր. 50 Կ.
7. Ներշնչ. «Ռուսական Յեղափոխութիւնը և պրոլետարիատի տակտիկան» գինը՝ 1 ր.
8. ԿԱՐԼ ՌԱԴԵԿ. I. «Կոմունիստական Կուսակցութիւնը Գերմանիայում», II. «Կարլ Լիբկեխտը» (Լիբկեխտի նկարով) գինը՝ 1 ր.
9. «Խորհրդային Կառավարութեան նոտան Վիլսոնին» գինը՝ 75 Կ.
- 10 Մ. ՊԱԻԼՈՎԻՉ (Վելոման) «Ասիան և իր դերը համաշխարհային պատերազմի մէջ». գինը՝ 3 ր.
11. Հ. ՅՈՎՍԵՓԵԱՆ. «Դէպի քաղաքացիական կռիւ».
12. «Միասնական աշխատանքային դպրոցի կանոնադրութիւնը».

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ ԵՆ ԵՒ ՅՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿՏԵՄԵՆ.

1. Կ. ՄԱՐԿՍ և Ֆ. ԷՆԳԵԼՍ—«Կոմունիստական Մանիֆեստը» — Պլեխանովի, Կաուցկու և ճեղինակների յառաջարաններով.
2. Ն. ԲՈՒԽԱՐԻՆ. «Կոմունիստների ծրագիրը».
3. Գ. ԶԻՆՈՎԵԻ, Ի. ԿԱՄԵՆԷԻ և Լ. ՏՐՈՅԿԻ — «Ն. Լենին».

ՊԱՏՐԱՍՏ ԵՆ ԵՒ ՅՈՒՏՈՎ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ԿՅԱՆՁՆԻՆ.

1. Ն. ԼԵՆԻՆ. «Իմպերիալիզմը, որպէս կապիտալիզմի գերջին էտապ».
2. Ն. ԼԵՆԻՆ. «Պետութիւն և լեղափոխութիւն».
3. Կ. ՄԱՐԿՍ. «Պատմական նրկեր».
4. Կ. ԿԱՌԻՑԿԻ. «Քրիստոնէութեան Ծագումը».
5. Կ. ԿԱՌԻՑԿԻ, Է. ԲԵՐՆՇՏԱՅՆ և այլն. «Սոցիալիզմի Կարգապետները» (Սոցիալիզմի պատմութիւնը). 2 հատոր.
6. Ս. ԲՈՂԴԱՆՈՎ ԵՒ ՍՏԵՊԱՆՈՎ. «Դասարանային քաղաքականութեան».
7. Ա. ԲՈՂԴԱՆՈՎ. «Համառօտ քաղաքականութեան».
8. Կ. ԿԱՌԻՑԿԻ. «Կ Մարքսի տնտեսագիտական ուսուցումը».
9. Կ. ԿԱՌԻՑԿԻ. «Դասակարգային շահերի հակամարտութիւնը 1789-ին».

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0235016